

УДК 339.9

О. Г. Михайленко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4405-9093>

О. В. Пашенко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9439-5247>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.2.46

РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ АГРОПРОДОВОЛЬЧИМИ ТОВАРАМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

O. Mykhailenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economics
and Global Finance, Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro

O. Pashchenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economics
and Global Finance, Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro

DEVELOPMENT OF FOREIGN TRADE IN AGRO-FOOD GOODS OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

У статті досліджено тенденції розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами України в умовах воєнного стану. Розглянуто динаміку обсягів зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами та частку експорту провідної аграрної продукції у загальному експорті товарів України протягом 2019—2023 рр. Виявлено, що найбільша частка у загальному експорті товарів України у 2023 р. припадала саме на зернові культури (23%), насіння і плоди олійних рослин (15,6%), жири та олії тваринного або рослинного походження (7,8%). Проаналізовано динаміку обсягів експорту провідної аграрної продукції України протягом 2019—2023 рр., де можна спостерігати збільшення обсягів за такими групами, як олійні культури на 10%, жири та олії тваринного або рослинного походження — на 19,5%, але зменшились обсяги експорту зернових культур на 13,8%. Після рекордних обсягів експорту у 2021 р. відбувся спад, що пов'язано із війною в Україні та блокуванням портів. Визначено, що чинниками, які впливають на зовнішню торгівлю агропродовольчими товарами України в умовах сьогодення є: порушення транспортно-логістичних маршрутів, збільшення транзитних часів та зростання витрат у ланцюгах постачання, посилення вимог імпортерів до якості харчової продукції, ризики безпеки для постачальників логістичних послуг, дефіцит робочої сили, руйнування інфраструктури, невизначеність у глобальній логістичній індустрії, зміни в технології вирощування, виснаження ґрунтів, зростання населення світу та загострення продовольчої кризи, зменшення посівних площ і кількості виробників.

Зазначено, що численні звіти та розслідування вже виявили масштаби шкоди, завданої українському сільському господарству станом на 2024 рік. Сумарні збитки, завдані Росією земельному фонду та агропромисловому комплексу України, оцінюються в 4,3 мільярда доларів США. Україна експортує 70% своєї сільськогосподарської продукції, що є важливим для глобальної продовольчої безпеки. В Україні 25% сільськогосподарських домогосподарств зменшили або призупинили виробництво продукції через війну, а в прифронтових областях цей показник досягає 38%. Станом на жовтень 2023 року 38% агропідприємств не працюють, а 45% відновили свою діяльність менш ніж на половину.

Виявлено, що державне регулювання експорту сільськогосподарської продукції є важливою складовою політики зовнішньої торгівлі країни, яка реалізується на практиці. Для підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на світових ринках необхідно здійснити ряд заходів: покращення якості продукції, диверсифікацію експортних товарів, розвиток логістики та інфраструктури, а також державну підтримку. Державна підтримка аграріїв суттєво змінилася через повномасштабну війну. Наразі реалізується кілька програм за підтримки міжнародних донорів, таких як ФАО та USAID. Ці програми передбачають певні преференції для малих виробників, що відповідає основним підходам до субсидування аграрного сектора в країнах ЄС. Визначено закономірності та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами України, встановлено роль транспортно-логістичних чинників для подальшого її розвитку.

The article examines the trends in the development of foreign trade in agricultural products of Ukraine under martial law. The dynamics of foreign trade in agricultural products and the share of exports of leading agricultural products in the total export of goods of Ukraine during 2019–2023 are considered. It was established that the largest share in the total export of goods of Ukraine in 2023 was accounted for by grain crops (23%), seeds and fruits of oil plants (15.6%), fats and oils of animal or vegetable origin (7.8%). The dynamics of export volumes of leading agricultural products of Ukraine during 2019–2023 was analyzed, where one can observe an increase in volumes for such groups as oilseeds by 10%, fats and oils of animal or vegetable origin — by 19.5%, but the volume of grain crops exports decreased by 13.8%. After a record export year of 2021, there was a decline due to the war in Ukraine and the blocking of ports. It was determined that the factors influencing foreign trade in Ukrainian agri-food products in today's conditions are: disruption of transport and logistics routes, increased transit times and increased costs in supply chains, increased importer requirements for the quality of food products, security risks for logistics service providers, labor shortages, infrastructure destruction, uncertainty in the global logistics industry, changes in cultivation technology, soil depletion, world population growth and worsening food crisis, reduction in acreage and number of producers.

It is noted that numerous reports and investigations have already revealed the extent of the damage caused to Ukrainian agriculture as of 2024. The total damage caused by Russia to the land fund and agro-industrial complex of Ukraine is estimated at 4.3 billion US dollars. Ukraine exports 70% of its agricultural products, which is important for global food security. In Ukraine, 25% of agricultural households reduced or suspended production due to the war, and in the frontline regions this indicator reaches 38%. As of October 2023, 38% of agricultural enterprises are not working, and 45% have resumed their activities by less than half.

It was revealed that the state regulation of the export of agricultural products is an important component of the country's foreign trade policy, which is implemented in practice. To increase the competitiveness of Ukrainian enterprises in world markets, it is necessary to take a number of measures: improving the quality of products, diversifying export goods, developing logistics and infrastructure, as well as state support. State support for farmers has changed significantly due to the full-scale war. Several programs are currently being implemented with the support of international donors such as FAO and USAID. These programs provide certain preferences for small producers, which corresponds to the main approaches to subsidizing the agricultural sector in EU countries.

The regularities and prospects for the development of foreign trade in agri-food products of Ukraine have been determined, the role of transport and logistics factors for its further development has been established.

Ключові слова: зовнішня торгівля, агропродовольчі товари, світовий ринок, транспорт, логістика, зерновий коридор, експорт, "смуги солідарності".

Keywords: foreign trade, agri-food products, world market, transport, logistics, grain corridor, export, "solidarity strips".

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Критерієм ефективності економіки країни в сучасних умовах є рівень її інтеграції в міжнародну торгівлю. Розвиток торгових зв'язків між державами ставить перед виробниками завдання пошуку нових механізмів реалізації продукції. При цьому, важливою ознакою сучасних ефективних відносин є наявність добре організованої системи логістичних ланцюгів, які у глобалізованому середовищі виступають елементом конкурентоспроможності на рівні з самими товарами. Вони вимагають тісної

співпраці між виробниками, дистриб'юторами та логістичними операторами для досягнення максимальної ефективності при мінімальних витратах на доставку кожного продукту, забезпечуючи при цьому доступність і гнучкість. Наявність налагоджених логістичних ланцюгів сприяє активізації міжнародної торгівлі та, відповідно, значно підтримує розвиток місцевої економіки. Відсутність логістичної інфраструктури може стати серйозною перешкодою для інтеграції в світову торгівлю. З іншого боку, вдосконалена торгова логістика може створити умови для збільшення обсягів торгівлі та забезпечення масштабів виробничої та дистрибуційної діяльності, поєднуючи це з доступом до

відкритого економічного середовища. На сьогоднішній день Україна входить до десятки провідних країн-експортерів аграрної продукції і має значний потенціал для збільшення обсягів експорту. Ця галузь є орієнтованою на експорт, війна порушила ланцюги постачання та вплинула на обсяги експорту за окремими видами продукції. В умовах військового стану налагоджені ланцюги постачання перестали працювати. Закриті порти, відсутність авіасполучення та ризики, пов'язані з автомобільним транспортом, змусили компанії з добре організованою логістикою змінювати свої стратегії протягом кількох днів. Тому розуміння перспектив розвитку тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами України в умовах воєнного стану є важливим та актуальним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами України присвячували свої праці як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, зокрема: О.В. Дзяд, Н.О. Краснікова, О.Г. Михайленко, О.В. Пашенко, Ю.В. Полякова, О. Пелех, М.І. Миронова, О. Є. Шайда, Г. Шамборовський, О.Г. Харчук та ін. Разом із цим, на нашу думку, потребують подальшого вивчення питання щодо перспектив розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами України в умовах сучасних трансформаційних змін.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у дослідженні сучасних тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами України та визначенні перспектив її розвитку в умовах воєнного стану.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Україна володіє відмінними умовами для сільського господарства, включаючи близько

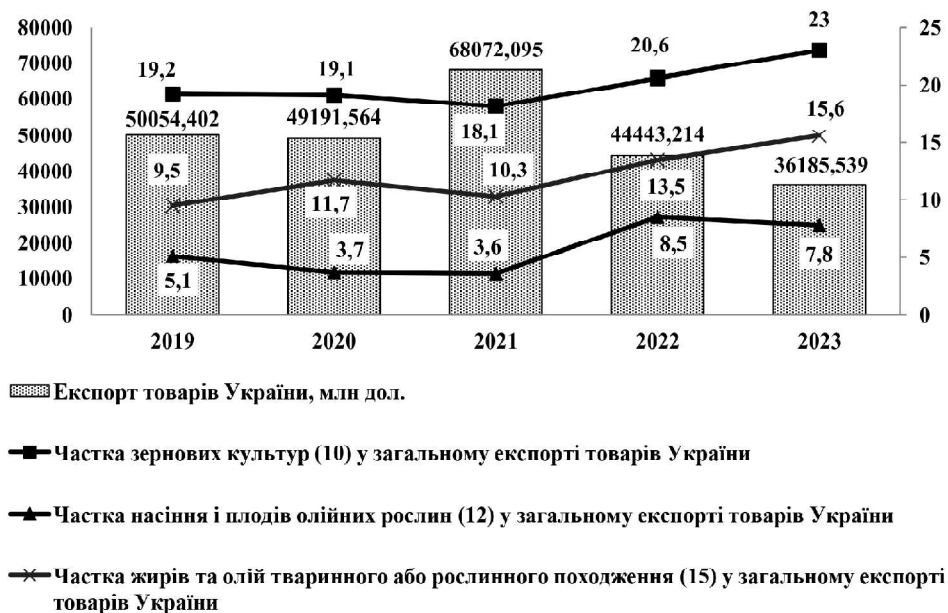

Рис. 1. Частка експорту провідної аграрної продукції у загальному експорті товарів України протягом 2019–2023 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [3].

третини найплідніших земель у світі. У сільськогосподарському виробництві країни переважають три основні культури: пшениця, кукурудза та соняшник, які в основному вирощуються для експорту. Сільське господарство займає третє місце за величиною джерел доходу в економіці України, поступаючись лише сфері послуг і промисловості. У 2021 р. його частка у ВВП України становила 10,9 %, а в галузі працювало 2,5 млн осіб, що складає приблизно 14% від загальної кількості зайнятих. Для порівняння, у ЄС сільське господарство формує лише 1,4% ВВП. Сільськогосподарський сектор забезпечує 4,2% зайнятості в ЄС, хоча фактичні показники можуть значно варіюватися в різних країнах-членах [1].

До агропродовольчих товарів відповідно до класифікації УКТ ЗЕД відносяться такі групи, як Розділ I (групи 01-05) "Живі тварини; продукти тваринного походження", Розділ II (групи 06-14) "Продукти рослинного походження", Розділ III (груп 15) "Жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти їх розщеплення; готові харчові жири; воски тваринного або рослинного походження", Розділ IV (групи 16-24) "Готові харчові продукти; алкогольні та безалкогольні напої і оцет; тютюн та його замітники" [2]. Саме дана класифікація товарів взята за основу при визначенні тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі України агропродовольчими товарами.

Як бачимо з рис. 1, протягом 2019–2023 рр. частка агропродовольчих товарів у загальних

обсягах експорту товарів України для зернових культур збільшилась на 3,8%, олійних культур — майже на 6%, жирів та олій — на 2,7%, що свідчить про позитивні тенденції розвитку даних напрямків агропромислового комплексу країни, хоча і спостерігались коливання, які пов'язані із нестабільною економічною ситуацією як в Україні, так і світі, а також із врожайністю провідної експортоорієнтованої продукції [3]. При цьому, не зважаючи на війну в Україні, частка усіх обраних агропродовольчих груп товарів збільшилась протягом 2021—2023 рр. Окрім того, нині розвиток вітчизняного агропромислового комплексу відзначається певною нестабільністю у виробництві, обмеженим використанням мінеральних добрив, виснаженням ґрунтів та поступовою втратою їхньої родючості.

Аналізуючи динаміку обсягів експорту провідної аграрної продукції України протягом 2019—2023 рр. (рис. 2) можна спостерігати коливання та збільшення за такими групами, як олійні культури на 10% (916,8 млн дол. США), жири та олії тваринного або рослинного походження — на 19,5% (256,2 млн дол. США), але зменшились обсяги експорту зернових культур на 13,8% (1326,8 млн дол. США). Після рекордних обсягів експорту у 2021 р. відбувся спад, що пов'язано із війною в Україні та блокуванням портів [3]. Варто зауважити, що експорт олійних культур значно перевищує імпорту. Ці тенденції зумовлені високими цінами на світовому ринку, зокрема на соняшник, що стимулює експорт. Україна є однією з провідних країн-експортерів олійних культур.

Таблиця 1 нам демонструє, що частка українського експорту провідної аграрної продукції в обсягах світового експорту є незначною. При цьому, протягом 2019—2023 рр., даний показник зменшився за обраними позиціями: зернових культур на 3,6%, жирів та олій тваринного або рослинного на 1,5%, а насіння і плодів олійних рослин — 0,8% [3].

Потрібно зазначити, що основними країнами-експортерами у 2023р. були: насіння і плодів

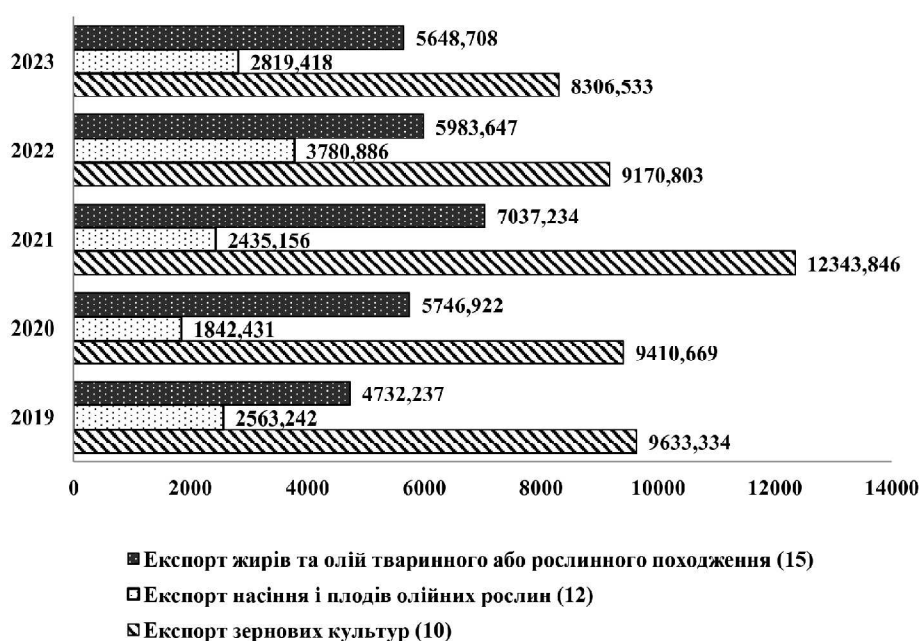

Рис. 2. Динаміка обсягів експорту провідної аграрної продукції України протягом 2019—2023 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [3].

Таблиця 1. Частка українського експорту провідної аграрної продукції у світових обсягах протягом 2019—2023 рр., %

Продукція	2019	2020	2021	2022	2023
Частка зернових культур (група 10)	8,7	7,9	8	5,1	5,1
Частка насіння і плодів олійних рослин; іншого насіння, плодів та зерна; технічних або лікарських рослин; соломи і фуражу (група 12)	2,7	1,7	1,9	2,5	1,9
Частка жирів та олій тваринного або рослинного походження; продуктів їх розщеплення; готових харчових жирів; восків тваринного або рослинного походження (група 15)	5,3	5,6	4,7	3,3	3,8

Джерело: побудовано автором за даними [3].

олійних рослин — Бразилія, США, Канада, Австралія, Нідерланди, парагвай, Китай, Україна, Франція, Румунія, зернових культур — США, Бразилія, Австралія, Індія, Канада, Франція, Аргентина, Таїланд, Румунія, В'єтнам, Польща, жирів та олій тваринного або рослинного походження — Індонезія, Малайзія, Іспанія, Нідерланди, Канада, Україна, Аргентина, Німеччина, Італія, Бразилія, Китай тощо [3].

Розглянемо географічну структуру (табл. 2) експорту насіння і плодів олійних рослин (група 12) України за регіонами світу протягом 2019—2023 рр.

Лідуючі позиції, як і раніше, належать країнам Європи, при цьому обсяги експорту насіння і плодів олійних рослин протягом аналізованого періоду збільшились на 20,8%. Другу позицію займають країни Азії, при цьому

Таблиця 2. Обсяги експорту провідної аграрної продукції України за регіонами світу протягом 2019–2023 рр., млн дол. США

Регіони/рік	2019	2020	2021	2022	2023
Зернові культури (група 10)					
Африка	2 579,259	2 304,293	3 009,452	1 259,091	972,463
Азія	4 297,939	5 275,976	7 176,732	3 082,456	2 699,252
Америка	59,425	16,329	53,973	2,588	4,623
Європа	2 695,140	1 813,509	2 103,594	4 821,522	4 630,095
Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди та зерна; технічні або лікарські рослини; солома і фураж (група 12)					
Африка	251,595	50,355	26,542	36,122	311,740
Азія	618,465	378,936	595,955	634,930	466,656
Америка	3,994	2,822	5,244	2,980	2,346
Європа	1 689,183	1 410,245	1 807,216	3 106,492	2 038,421
Жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти їх розщеплення; готові харчові жири; воски тваринного або рослинного походження (група 15)					
Африка	141,177	248,399	291,732	190,560	154,798
Азія	2 921,914	3 489,618	4 025,384	2 453,861	2 315,348
Америка	49,962	82,936	92,496	87,387	87,497
Європа	1 590,293	1 899,602	2 596,110	3 244,542	3 085,319

Джерело: складено автором за даними [3].

обсяги експорту до даного регіону дещо зменшилась — на 24,6%. На третій позиції країни Америки та Африки, при цьому обсяги експорту до Америки зменшились, а до Африки, навпаки, збільшились (табл. 2) [3,4].

Щодо географічної структури експорту зернових культур (група 10) (табл. 2), то вона змінилась. Якщо до війни основним імпортером українських зернових був регіон Азії, то у 2023 р. — це країни Європи, де експорт збільшився протягом 2019–2023 рр. на 71,8%. На другому місці Азія, далі йдуть Африка та Америка зі зменшенням даного показника протягом аналізованого періоду на 37,2%, 62,3% та 99,9% відповідно (табл. 2) [3].

Стосовно географічної структури експорту України жирів та олій тваринного або рослинного походження (група 15) також серед імпортерів Європа зайняла лідируючу позицію — збільшення на 94% у 2023 р. відносно 2019 р. На другому місці Азія — зменшення на 20,8% тощо (табл. 2) [3].

Україна займає провідні позиції серед експортерів зерна у світі. У період з 2016/17 до 2020/21 маркетингових років частка України у світовій торгівлі пшеницею становила 10%, кукурудзою — 15%, а ячменем — також 15%. З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну експорт вітчизняного зерна, понад 99% якого здійснювався морським шляхом, був заблокований через окупацію портів Бердянська, Маріуполя, Скадовська і Херсона, а також через блокування суден з українським зерном у інших портах Чорного моря [5].

Найбільш очевидним рішенням проблеми відновлення експорту зерна в умовах блокуван-

ня українських портів у Чорному морі військовими кораблями Росії став пошук нових маршрутів для експорту сільськогосподарських товарів за допомогою країн ЄС. Це сприяло створенню спеціальних коридорів для українських товарів, відомих як "смуги солідарності" (solidarity lanes). Завдяки цьому Україні вдалося експортувати продовольство через порти Балтійського моря, такі як Гданськ і Гдиня в Польщі, а також Клайпеду в Литві, які готові обробляти додаткові обсяги зерна та інших товарів з України. Іншим варіантом є зерновий термінал у порту Констанца (Румунія). Обидва ці варіанти потребують значних інвестицій у розвиток залізничних терміналів на кордоні. Крім того,

існують проблеми, пов'язані з різною шириною залізничних колій в Україні та Європі [5].

"Смуги солідарності" між Україною та ЄС були запроваджені наприкінці травня 2022 року Європейською Комісією спільно з прикордонними країнами-членами ЄС: Чехією, Польщею, Румунією та Словаччиною. Ці "смуги солідарності" стали важливими коридорами для експорту сільськогосподарської продукції з України, а також для експорту та імпорту інших товарів через різноманітні маршрути, включаючи залізничний, автомобільний і річковий транспорт. Вони були єдиним способом для експорту всіх несільськогосподарських українських товарів до інших країн та імпорту необхідних Україні товарів, зокрема пального та гуманітарної допомоги.

Основними пріоритетами для розвитку "смуг солідарності" були: по-перше, забезпечення додаткового вантажного рухомого складу, суден і вантажівок; по-друге, збільшення пропускної спроможності транспортних мереж і перевантажувальних терміналів шляхом пріоритетного оброблення експортних перевезень української сільськогосподарської продукції та термінового переміщення мобільних зерноавантажувачів на відповідні прикордонні термінали для прискорення перевантаження; по-третє, пришвидшення митних процедур та інших перевірок; по-четверте, забезпечення складських потужностей для зберігання продукції на території ЄС [5].

Протягом періоду функціонування "смуг солідарності", з 1 червня 2022 р. до 30 квітня 2023 р., через ці коридори було перевезено 18,5 млн тон сільськогосподарської продукції.

Однак вони швидко досягли своїх меж пропускної спроможності, що призвело до виникнення високих витрат на логістику. Для підтримки та подальшого збільшення пропускної спроможності Європейська Комісія виділила 250 млн євро. Для цих цілей також залучалися кошти Європейського інвестиційного банку, Європейського банку реконструкції та розвитку і Світового банку. За посередництва ООН і Туреччини 22 липня 2022 р. була укладена угода про створення безпечного морського гуманітарного коридору в Чорному морі (Чорноморська зернова ініціатива), дія якого була зупинена 17 липня 2023 р. через відмову РФ продовжити його [5].

Протягом функціонування Чорноморської зернової ініціативи, станом на 16 липня 2023 р., морським шляхом було експортовано 32,9 млн тон зерна та інших харчових продуктів, зокрема 17 млн т кукурудзи, 8,9 млн тон пшениці та 1,7 млн тон олії (рис. 3) [6].

Понад половину (51,8%) обсягів експорту через морський зерновий коридор (2022—2023 рр.) становила кукурудза (рис. 4). Значні запаси цього зерна накопичилися в українських зерносховищах, і їх потрібно було терміново вивезти, щоб звільнити місце для нового врожаю. Найбільшими імпортерами кукурудзи стали Китай (у рамках кредитних угод між Державною продовольчо-зерною корпорацією України та Експортно-імпортним банком Китаю) та Іспанія (чиста країна-імпортер кормів) (рис. 5). До Китаю було експортовано 4,9 млн т кукурудзи, що становить 33% від загального обсягу її експорту кукурудзи через морський коридор з початку його функціону-

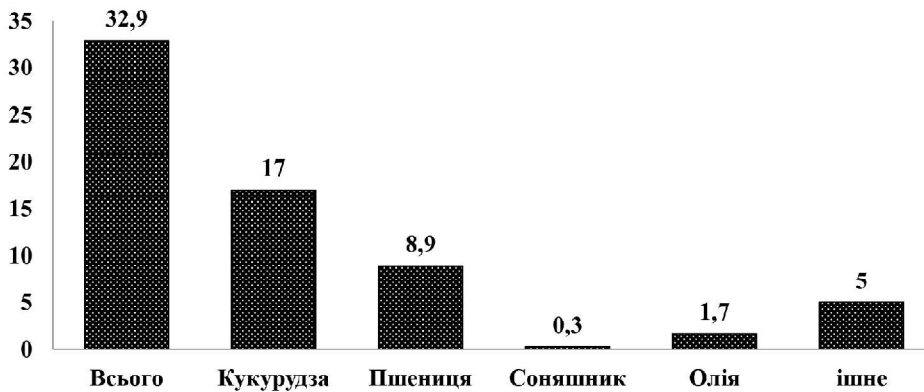

Рис. 3. Обсяги експорту аграрної продукції України зерновим коридором протягом 01.08.2022—16.07.2023 р., млн т

Джерело: побудовано автором за даними [6].

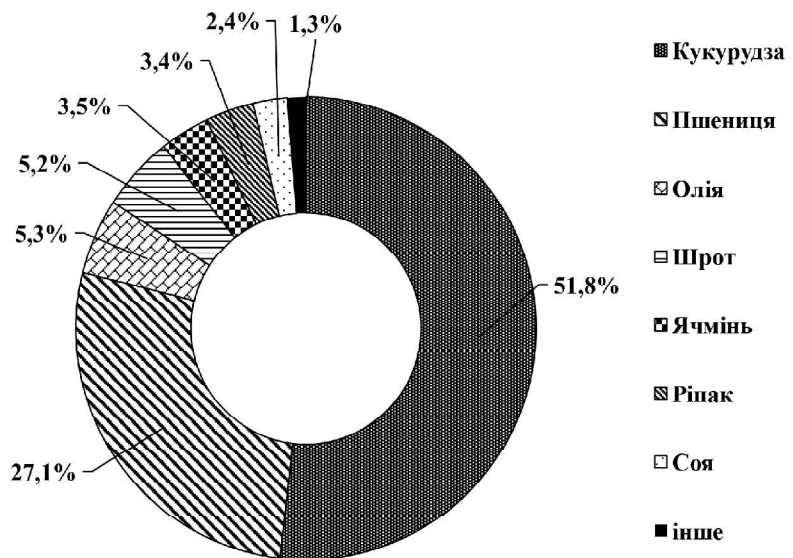

Рис. 4. Товарна структура експорту України зерновим коридором протягом 01.08.2022—16.07.2023 р., %

Джерело: побудовано автором за даними [6].

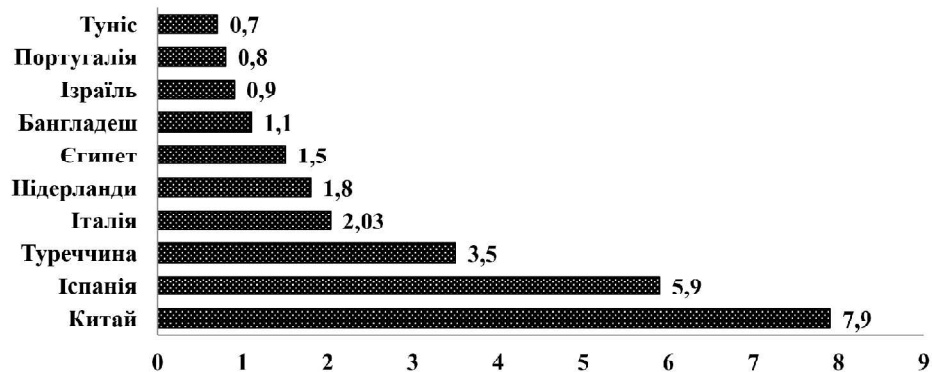

Рис. 5. Географічна структура експорту України зерновим коридором протягом 01.08.2022—16.07.2023 р., млн т

Джерело: побудовано автором за даними [6].

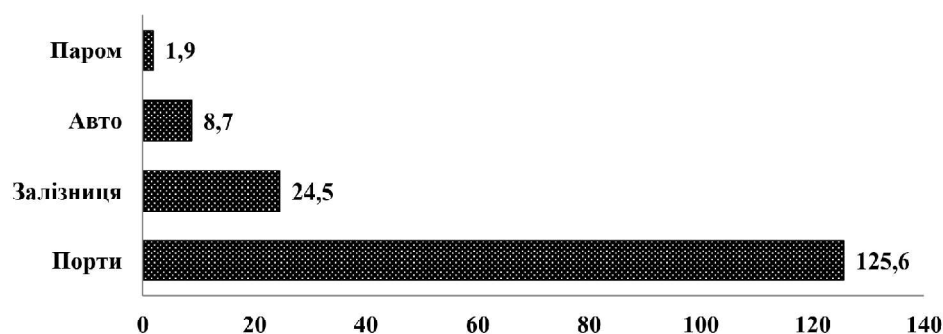

Рис. 6. Обсяги перетину кордону аграрної продукції України за видами транспорту протягом березня 2022 р. — жовтень 2024 р., млн т

Джерело: побудовано автором за даними [7].

вання до 30 липня 2023 р. До Іспанії було експортовано 2,7 млн (18% від загального обсягу її експорту кукурудзи через морський коридор).

Пшениця склала 27,1% перевезень через морський зерновий коридор, що сприяло зниженню світових цін на продовольчу пшеницю та допомогло подолати кризу продовольчої безпеки в бідних країнах Африки та Азії. В рамках Чорноморської зернової ініціативи 65% пшениці було експортовано до країн, що розвиваються, і 35% — до розвинених країн (рис. 4) [5, 6].

Зерновим коридором протягом 01.08.2022—16.07.2023 р. більше всього було експортовано до Китаю, Іспанії, Туреччини, Італії, Нідерландів тощо. Взагалі Китай є одним з торгових партнерів України та головним імпортером української агропромислової продукції [9].

Морські міжнародні перевезення по праву вважаються одним з найекономічніших і при цьому найпоширенішим і найзручнішим варіантом транспортування товарів та вантажів на значні відстані. Протягом березня 2022 р. — жовтня 2024 р. через порти було вивезено 125,6 млн тон аграрної продукції України (78% від обсягів експорту аграрної продукції України зерновим коридором), залізницями — 24,5 млн тон (15%) та 8,7 млн тон (5,4%) — автомобільним транспортом [7, 8] (рис. 6).

Внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну відбулася зміна структури експортних перевезень зерна за видами транспорту. У 2021 р. 99,1% експортних перевезень зернових здійснювалися морськими шляхами, тоді як у період з 1 березня 2022 року по 30 квітня 2023 р. частка морських перевезень знизилася до 76%. Водночас частка перевезень залізницею зросла до 19%, а автотранспортом — до 5%. Це свідчить про те, що завдяки розбудові "смуг солідарності" суттєво збільшилася частка назем-

ного транспорту в структурі перевезень [5, 6].

Після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну індекси фізичного обсягу експорту зернових знизилися з 224,7% у січні 2022 р. до 27,2% у квітні 2022 р. Однак із запровадженням "смуг солідарності" між Україною та ЄС у травні 2022 р. індекс фізичного обсягу торгівлі зерновими зріс до 58,7%

у липні 2022 р. Після старту Чорноморської зернової ініціативи 1 серпня 2022 р. індекс фізичного обсягу експорту зернових підвищився до 85,6% у жовтні 2022 р., але в наступному місяці знизився до 69,8% через заяви РФ про можливий вихід із зернової ініціативи, термін дії якої спливав 22 листопада. У грудні 2022 р. індекс знову почав зростати [5].

Індекс цін Пааше в зовнішній торгівлі зерновими України за час війни знизився з 115,1% у лютому 2022 р. до 82,0% у грудні 2022 р. Це відбулося незважаючи на різке зростання світових цін на пшеницю в період з 1 березня до 1 травня 2022 р. внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Після запровадження Чорноморської зернової ініціативи Україна не змогла скористатися високими світовими цінами на зернові через збільшення витрат на експортну логістику, як морськими, так і наземними шляхами. Хоча світові ціни на пшеницю і кукурудзу на умовах FOB (франко-борт) з 1 березня 2022 р. до 1 січня 2023 р. перевищували ціни попереднього року за аналогічний період, експортні ціни FOB на зерно в Україні протягом липня-грудня 2022 р. були нижчими за середньозважену ціну відповідного періоду попереднього року [5].

У зв'язку з ускладненням експорту зернових та малими обсягами зерносквищ МінАПК за підтримки ФАО реалізувалась програма забезпечення аграріїв рукавами для зберігання зерна та технікою для завантаження та розвантаження зернових рукавів. Було погоджено виділення обладнання для 1493 отримувачів [10].

Також протягом 2023 р. реалізувалися ще декілька програм за підтримки міжнародних донорів:

— ФАО розпочала програму грантової підтримки, реалізація якої стала можливою завдяки фінансуванню з боку ЄС. Програма спрямована на надання інвестиційної гранто-

вої допомоги мікро — та малим сільськогосподарським виробникам, кооперативам і асоціаціям виробників з Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та частини Чернівецької областей за визначеними напрямками в ланцюгах доданої вартості;

— ФАО за фінансової підтримки Уряду Японії реалізувала програму безкоштовного розподілу насіння кукурудзи та соняшника, яка спрямовувалась на підтримку малих фермерських господарств та інших сільськогосподарських виробників у дев'яти областях України, які найбільше постраждали від військових дій: Чернігівській, Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Херсонській, Миколаївській, Одеській, Сумській та Запорізькій;

— Програма USAID з аграрного та сільського розвитку (АГРО) у межах ініціативи USAID на підтримку стійкості агросектору (Agriculture Resilience Initiative) — AGRI-Україна розподіляє безкоштовні мінеральні добрива для озимих культур для виробників, які обробляють від 5 до 500 га та розташовані в областях, як-от: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Київська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська [10].

Ця точкова підтримка бізнесу хоч і допомагає деяким виробникам, але не впливає суттєво на розвиток аграрного сектора. У програмах підтримки передбачено певні преференції для малих виробників, що відповідає основним підходам до субсидування аграрного сектора в країнах ЄС. Однак це слід розглядати лише як один з етапів у комплексі заходів, спрямованих на залучення їх до програм державної фінансової підтримки [10]. Державне регулювання експорту сільськогосподарської продукції є важливою складовою політики зовнішньої торгівлі країни, яка реалізується на практиці.

Численні звіти та розслідування вже показали масштаби шкоди, яку Росія завдала українському сільському господарству станом на 2024 р.:

— війна порушила посіви приблизно на 25% орних земель України;

— важливо розмінувати 500 тис. га землі на деокупованих територіях заміновані;

— сума збитків, завданих Росією земельному фонду та агропромисловому комплексу України, становить 4,3 млрд. дол. США;

— Україна експортує 70% своєї сільськогосподарської продукції, і цей експорт забезпечує глобальну продовольчу безпеку;

— повна зупинка сільського господарства в Україні може призвести до втрати виробни-

тва 89% соняшникової олії та 85% кукурудзи в усьому світі;

— незважаючи на доступні програми кредитування, нинішні обставини не дають можливості для розвитку сільського господарства.

— варто зауважити, що 2024 р. може бути гіршим, ніж 2023 р. За оцінками USAID, обсяг сільськогосподарського виробництва на 2023/24 маркетинговий рік становитиме 88,5% від 2022/23 р. Але 2025 р. виглядає оптимістично. У 2025 р. аналітики очікують, що виробники харчових продуктів отримають вищі прибутки, які дозволять покрити їхні витрати.

Хвильовий ефект кризи в аграрному секторі призвів до труднощів у логістиці, зменшення обсягів експорту та, врешті-решт, до різкого зростання цін на продукти харчування по всьому світу. Експорт української пшениці зменшився на 28% протягом року після початку повномасштабної війни. Загальні втрати сільського господарства, пов'язані з війною в Україні станом на березень 2023 р., склали 34,25 млрд. дол. США, а економічні втрати сягнули майже 70 млрд. дол. США [11, 12].

Найбільша частка загальних збитків припадає на сільськогосподарську техніку — близько 57% усіх втрат, що становить 5,8 млрд. дол. США. Загалом понад 21% наявного парку сільськогосподарської техніки та обладнання в Україні зазнали повного або часткового пошкодження. Другою за обсягом категорією пошкоджених активів є запаси зернових та олійних культур, які не лише знищувалися, але й викрадалися росіянами. Збитки в цій сфері досягають 1,9 млрд. дол. США, що еквівалентно приблизно 4 млн т зернових і олійних культур. Третьою за величиною категорією пошкоджених активів є сховища, які становлять 17,5% усіх збитків, або 1,8 млрд. дол. США. Повністю зруйновано майже 11,3 млн т потужностей, а ще 3,3 млн т зазнали часткового пошкодження. Крім того, 16 млн га земель під загрозою забруднення вибухівкою, і для розмінування сільськогосподарських угідь України знадобиться від 12,8 до 26,6 млрд. дол. США. Прогнозовані потреби у реконструкції та відновленні агросектора, не пов'язані з розмінуванням, становлять 56,3 млрд. дол. США [12].

В Україні 25% сільськогосподарських домогосподарств зменшили або призупинили виробництво продукції внаслідок війни, а в прифронтових областях цей показник становить 38%. Станом на жовтень 2023 р. 38% агропідприємств не функціонують, а 45% відновили свою діяльність менш ніж на половину. Це свідчить про істотне послаблення здатності агросекто-

Таблиця 3. Показники співпраці України з країнами-партнерами в рамках Чорноморської зернової ініціативи

Рейтинг серед імпортерів	Країна	Основні експортовані культури	Обсяги експорту з України, тон	Частка експорту зерна з України, %
1	Китай	кукурудза, пшениця, соя, соняшник	7,96 млн	24,2
2	Іспанія	кукурудза, пшениця, ячмінь	5,98 млн	18,2
3	Туреччина	кукурудза, пшениця, ячмінь, соя, соняшникова олія	3,24 млн	9,8
4	Італія	кукурудза, пшениця, соя, соняшникова олія	2,06 млн	6,3
5	Нідерланди	кукурудза, ріпак, соя	1,96 млн	6,0
6	Єгипет	кукурудза, пшениця, соя	1,55 млн	4,7
7	Бангладеш	пшениця	1,06 млн	3,2
8	Ізраїль	кукурудза, пшениця, ячмінь	870 тис.	2,6
9	Туніс	кукурудза, пшениця, ячмінь	713 тис.	2,16
10	Португалія	кукурудза, пшениця, ріпак, ячмінь	708 тис.	2,15

Джерело: складено автором за даними [3].

ра протистояти негативним наслідкам кліматичних змін, не кажучи вже про руйнівний вплив самих бойових дій на довкілля [12].

Повномасштабні бойові дії завдали і продовжують завдавати серйозної шкоди земельним ресурсам, які є національним багатством України. Тисячі гектарів українських земель постраждали від бомбардувань під час російського вторгнення. Значних втрат зазнали земельні ресурси та аграрний сектор через руйнування Каховської ГЕС, що призвело до зміни місцевих природно-кліматичних умов у великому агроорієнтованому макрорегіоні [12].

Можна виділити 10 найбільш залежних від українського зерна країн, які активно брали участь у Чорноморській зерновій ініціативі з липня 2022 р. по липень 2023 р. (табл. 3):

— Китай. Перед війною близько 10% українських орних земель використовувалися Китаєм. Згідно з Чорноморською зерною ініціативою, Китай був найбільшим імпортером кукурудзи (34%). У липні 2023 р. російські ракети знищили 60 тис. т сільськогосподарської продукції, яка була на шляху до Китаю;

— Іспанія збільшила імпорт українських продовольчих товарів на 63,7% у період з березня по грудень 2022 р. Це зростання в основному пояснювалося підвищенням імпорту зернових, який зріс на 62% і наблизився до 1 млрд євро;

— Туреччина відіграла важливу роль у сприянні експорту сільськогосподарської продукції з України в рамках Чорноморської зернової ініціативи;

— Італійські аграрні асоціації Coldiretti та Filiera Italia підписали меморандум про співпрацю з Всеукраїнською аграрною радою, щоб допомогти Україні у відновленні зруйнованої

війною сільськогосподарської техніки та розмінуванні земель;

— Нідерланди виділили 100 млн євро на підтримку українських фермерів і сільськогосподарських компаній через Світовий банк;

— Єгипет. Війна в Україні суттєво вплинула на продовольчу безпеку Єгипту, порушивши постачання доступних зернових та олійних культур. Це змусило країну зосередитися на збільшенні внутрішнього виробництва сільськогосподарської продукції на фоні зростання цін на продовольство та інфляції;

— Бангладеш до початку повномасштабної війни імпортував близько 75% калію з Росії (34%) та

Білорусі (41%). Експортні санкції змусили країну шукати важливі інгредієнти для добрив в інших країнах за вищими цінами через порушення ланцюгів поставок;

— Ізраїль зіткнувся з труднощами у імпорті зерна та сировини для сільського господарства через порушення глобальних ланцюгів поставок, викликані війною в Україні;

— у Тунісі скорочення використання сільськогосподарських ресурсів через перебої в постачанні серйозно впливає на роботу місцевих фермерів, багато з яких вирощують пшеницю;

— Україна та Португалія підписали спільну декларацію, в якій обидві країни висловили намір продовжувати спільну роботу над покращенням цінової доступності сільськогосподарської продукції в найбільш уразливих країнах [11].

Після завершення Чорноморської зернової ініціативи Україні вдалося знизити вплив Чорноморського флоту Росії. Ця стратегічна зміна дала можливість Україні самостійно експортувати сільськогосподарську продукцію морем, без потреби в угодах з третіми сторонами. Деякі аналітики вважають, що до 2025 р. українські аграрії можуть почати відновлювати довоєнний рівень продуктивності. Однак досягнення цієї мети буде неможливим без подальшої цифровізації сільського господарства [11].

Незважаючи на війну та складну соціально-економічну ситуацію в країні, триває виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Аграрна політика України та національне законодавство, що регулює сільськогосподарську діяльність і виробництво продуктів харчування, відіграють одну з ключових ролей у про-

цесі гармонізації. Результати свідчать про те, що Україна адаптувала майже 63% нормативно-правової бази, проте представники ЄС оцінюють загальний прогрес у сфері аграрної галузі та сільського розвитку лише в 1 бал (базовий рівень). Це підкреслює необхідність створення належного інституційного середовища, зокрема ухвалення нормативно-правових та інших регуляторних документів:

- розробка та ухвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій України, включаючи план заходів і визначення пріоритетів для розвитку окремих підгалузей та напрямків на середньо- та короткострокову перспективу, аналогічно європейському семирічному плану САП ЄС та національним планам розвитку;

- прийняття Закону України "Про аграрний устрій", який міститиме чітку типологізацію сільськогосподарських підприємств і критерії для класифікації виробників сільськогосподарської продукції на малі, середні та великі за різними показниками, за прикладом політики ЄС;

- прийняття Закону України "Про Фонд розвитку сільських територій";

- підготовка нормативно-правової бази для впровадження в Україні регламентів і стандартів ЄС, передбачених Угодою про асоціацію з ЄС, зокрема тих, що реалізуються в рамках Європейського зеленого курсу, а також інформування фермерів про відповідні зміни через мережу сільськогосподарських дорадчих служб [10].

Динаміка зовнішньої торгівлі у 2025 р. значною мірою залежатиме від розвитку подій на фронті. Згідно з базовим сценарієм Національного банку, опублікованим у інфляційному звіті (листопад, 2024), зростання українського експорту буде стримуватися обмеженням виробничим потенціалом та посиленням конкуренції на світових ринках. Найкраща ситуація очікується у сфері постачання зернових культур та інших видів сільськогосподарської продукції [13].

У жовтні 2024 р. експорт зерна та олійних культур, як і очікувалося, збільшився на 32% м/м і становив 5,1 млн тон. За 10 місяців 2024 р. експорт агропродукції досяг 52,5 млн тон, що на 29% більше, ніж у 2023 році. Частка експорту зерна та олійних культур через морські порти досягла найвищого рівня під час війни — 81%. Частка залізничного експорту залишається лише на рівні 10% [13].

Незважаючи на перспективність "великої води", важливу роль відіграє Дунайський шлях, який користувався особливим попитом з початку 2022 р. до середини осені 2023 р. У 2023 р. через Дунайські порти оператори переважили

майже 52% усіх морських вантажів. Після цього попит на транспортні можливості цього маршруту дещо знизився через відновлення перевезень українським чорноморським коридором. Проте наразі залишається стабільний попит на загальний обсяг у 250,3 млн тон щомісяця за всіма локальними можливостями портів Рені, Ізмаїл та Орлівка [14].

Український морський коридор також довів свою ефективність. За повідомленням пресслужби Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури, вантажообіг портів Одеси за 10 місяців роботи українського коридору становив 55 млн тон вантажів. Зазначається, що за цей період було навантажено 1 954 судна. Переважну більшість вантажів становила продукція українських аграріїв — 37,4 млн тон було експортовано до 45 країн світу [14].

Попри складні умови ринок логістики в Україні демонструє динамічний розвиток і здатність адаптуватися до викликів, зумовлених війною, економічними змінами і глобальними тенденціями. Серед визначальних трендів галузі фахівці виокремлюють: відновлення транспортно-логістичної інфраструктури країни; активний розвиток логістичних перевалочних комплексів; підвищення попиту на послуги з доставки та обробки збірних вантажів; високий попит на складську логістику; відновлення контейнерних перевезень; подальшу автоматизацію та цифровізацію галузі [14].

Логістичні компанії також намагаються інтегрувати різноманітні логістичні послуги — складські, транспортні та митні — в єдину платформу, що дозволяє операторам більш ефективно управляти ланцюгами постачання. Спостерігається зростаюча тенденція до створення стратегічних партнерств і альянсів між логістичними провайдерами, виробниками та ритейлерами. Такі партнерства дозволяють оптимізувати витрати та підвищити якість обслуговування клієнтів завдяки об'єднанню ресурсів та досвіду учасників.

Логістичний ринок України має потенціал відновитися до довоєнного рівня наприкінці поточного року. У разі загострення або тривалої війни, ймовірно, зросте роль вітчизняного сегмента логістики через можливий ризик виходу іноземних операторів з країни. Сучасні виклики вимагають оперативного реагування. Для їх подолання компаніям необхідно терміново інвестувати в безліч програм. Для ефективного функціонування бізнесу в умовах високої невизначеності буде потрібно [14]:

- організувати підготовку нових кадрів, зокрема з акцентом на активне залучення жінок;

— інвестувати в створення власних генеруючих потужностей для забезпечення безперебійної роботи складів, елеваторів, логістичних хабів, залізничної інфраструктури тощо. Також важливо зосередитися на інвестиціях, спрямованих на зниження енергоспоживання;

— диверсифікувати логістичні рішення, відновлювати старі та впроваджувати нові маршрути і схеми роботи;

— освоювати комбіновані схеми вантажоперевезень, які включатимуть автоперевезення, річкові та морські сполучення з виходом у порти країн ЄС, а також подальшу доставку товарів європейськими автомобільними та залізничними шляхами;

— активно досліджувати нові ринки, готуючись до використання різних видів транспорту та кількох складських хабів;

— впроваджувати нові послуги, розширювати партнерську мережу та активно інтегруватися в європейський ринок, адаптуючись до його правил [14].

Для всього цього потрібні кошти, які вже зараз можна оцінити в десятки мільярдів доларів або євро. Проте участь у розвитку вітчизняної логістики вже беруть такі інституції, як Світовий банк, USAID, IFC та інші. Сподіваємося, що обсяг фінансової допомоги, яка буде надана для відновлення країни, також дозволить підняти логістичні можливості України на новий рівень [14].

Незважаючи на війну, представники української транспортної та логістичної сфери демонструють оптимізм. Результати галузевого дослідження "Інфраструктурний індекс 2023", проведеного Європейською Бізнес Асоціацією спільно з юридичними фірмами Arzinger та Sayenko Kharenko, показують, що 84% компаній готові відновити морські перевезення після деблокади українських портів. Більшість опитаних планують зробити це в найкоротші терміни. Крім того, 66% представників галузі вважають розвиток автомобільних шляхів, що з'єднують Україну з ЄС, найбільш актуальним напрямом для інвестицій у сфері логістики. Також 70% транспортно-логістичних компаній переконані в необхідності розвитку мережі стратегічних транспортних хабів у західних регіонах України. Варто підкреслити, що поточна операційна діяльність 85% підприємств галузі в Україні або не припинялася зовсім, або вже повністю відновлена [14].

Українська логістика адаптувалася до нових реалій і продовжує успішно функціонувати в умовах воєнного стану. Галузь відновлюється та інтегрується в європейську та глобальну транспортно-логістичну мережу. Важ-

ливий внесок у розвиток української логістики роблять вітчизняні агропромислові холдинги, торговельно-виробничі компанії та девелопери. Незважаючи на складні обставини, в Україні зводяться нові перевалочні комплекси, модернізуються складські хаби та автомобільні парки. Більше того, деякі компанії створюють власні флотилії та інвестують мільярди гривень у розвиток, що підкреслює потребу в ефективному державно-приватному партнерстві та очікуванні подальших євроінтеграційних реформ. Це може створити умови для залучення зовнішніх інвестицій і виходу української логістичної галузі на новий рівень розвитку [14].

Попри всі труднощі та виклики, пов'язані з військовим часом, фахівці зазначають значні перспективи розвитку сектора, особливо в період відновлення країни. Одним із пріоритетів для українського уряду повинно стати будівництво та модернізація залізничних колій у напрямку кордонів з країнами ЄС, а також розвиток портів на Дунаї. Бізнес-сектору необхідно залучати інвестиції в розвиток транспортних хабів, автомобільних шляхів і європейських залізничних колій. На сьогодні перспективним напрямком є розвиток інфраструктури в західних регіонах, що розширить можливості логістичної мережі. Вже зараз доцільно модернізувати залізничну інфраструктуру та максимально адаптувати її для перевезень між Україною та країнами ЄС. Не менш важливим є створення сухих портів у кожному регіоні країни, що забезпечить зберігання необхідної сировини [15].

Експерти вважають, що найбільші перспективи мають залізничні переходи на кордоні України та Польщі, зокрема ділянка євроколії від Ковеля до Хелма. Необхідно розвивати сучасні перевальні комплекси та термінали транскордонного типу на заході України, а також впроваджувати заходи для розвитку річкового транспорту та інших складових логістичного сектора.

Ключовим фактором залишається потреба в спрощенні митних процедур і гармонізації українського законодавства з нормами та правилами, прийнятими в ЄС.

Відновлення та модернізація логістичної інфраструктури, зруйнованої внаслідок військових дій, є важливим напрямком. Ці процеси повинні враховувати досвід європейських логістичних систем та тенденції інтеграції України до ЄС.

Також важливими елементами майбутньої інфраструктури стануть регіональні логістичні центри, які контролюватимуть великі транспортні компанії та надаватимуть консультаційні послуги і допомогу щодо вантажів, що переміщуються українськими шляхами. Необ-

хідно забезпечити контроль за динамікою запасів товарів, витратами на паливо та різними організаційними проблемами [15].

Серед нових тенденцій у логістиці, які будуть розвиватися в 2025 р., можна виділити такі, як розвиток цифрових технологій, зокрема автоматизації, робототехніки, штучного інтелекту та аналітики великих даних, буде продовжувати трансформувати логістичну галузь. Ці технології дозволять логістичним компаніям підвищити ефективність своїх операцій, покращити якість обслуговування та знизити витрати [16].

На сьогоднішній день компанії в секторі активно використовують автоматизовані системи, а в майбутньому планується впровадження електронних сервісів відповідного призначення. З технічної точки зору, впровадження технологій штучного інтелекту є перспективним для логістичного сектору. Ці технології дозволять приймати швидкі та ефективні рішення в реальному часі, контролювати інформацію та виконувати операції, планувати маршрути, розподіляти замовлення між доступними транспортними засобами та створювати оптимальні графіки для водіїв.

Фактори, такі як швидкість, точність та цілісність доставки, безпосередньо впливають на комерційні показники компаній, сприяють розвитку конкурентного ринку та підвищують ефективність національних підприємств. Використання штучного інтелекту також допомагає знизити ризики.

У період післявоєнного відновлення одним із пріоритетів стане приватизація інфраструктури, що може суттєво посилити економічний розвиток країни та пришвидшити модернізацію інфраструктури.

На місцевому рівні вже активно функціонують B2B сервіси перевезень, що дозволяє підтримувати показники діяльності малих і середніх підприємств та забезпечувати своєчасну доставку необхідних товарів. Компанії також активно надають допомогу Збройним Силам України та вразливим категоріям населення, включаючи переселенців, використовуючи сучасні цифрові сервіси.

Перспективним є також розвиток філіалів українських компаній з доставки за кордоном. Наразі реалізується кілька відповідних проєктів, і після вступу України до ЄС такі ініціативи стануть ще більш актуальними.

Фактично, розвиток транспортної та логістичної сфери залежить від багатьох чинників, таких як швидкість післявоєнної відбудови, наявність інвестицій, особливості регуляторної

політики та впровадження реформ, економічний стан країни та інші аспекти [15].

Післявоєнна відбудова України вимагатиме значних фінансових ресурсів, які будуть надходити з різних джерел. Ці кошти повинні бути спрямовані не лише на компенсацію втрат і збитків, завданих війною, але й на модернізацію всіх секторів національної економіки. Важливо також змінити акцент підтримки на користь малих виробників, а також формувати соціальну та екологічну відповідальність серед отримувачів державної допомоги. Окрім того, зміни у системі фінансової підтримки аграрного сектору України, як кандидата на членство в ЄС, мають бути орієнтовані на пріоритети Спільної аграрної політики [10].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Основними чинниками, що впливають на зовнішню торгівлю агропродовольчими товарами України в умовах війни, є: порушення транспортно-логістичних маршрутів, руйнування інфраструктури, невизначеність у глобальній логістичній індустрії, збільшення транзитних часів та зростання витрат у ланцюгах постачання, ризики безпеки для постачальників логістичних послуг, державна підтримка, посилення вимог імпортерів до якості харчової продукції, зростання врожайності, зміни в технології вирощування, виснаження ґрунтів, підвищення цін на їжу, дефіцит робочої сили, зростання населення світу та загострення продовольчої кризи, зменшення посівних площ і кількості виробників, релокація торговельних потоків та втрата агропродовольчих ринків.

Усі види вантажних перевезень, за винятком авіаційних, успішно адаптуються до нових умов і відновлюються. Це стосується автомобільних, залізничних та морських перевезень. Така адаптивність сприяє розвитку української логістики та загалом економіки країни. Учасники логістичного ринку покладають великі сподівання на подальше відновлення морських перевезень, зокрема експорту зернових морськими шляхами до рівня 2021 р.

Розвиток експорту продукції вітчизняного аграрного сектору України можливий лише за умови реалізації комплексу заходів державної підтримки та стимулювання експорту. Це включає вдосконалення нормативно-правової бази в сфері експорту агропродовольства, покращення фінансової підтримки для експортерів, надання інформаційно-консультаційної допомоги в галузі експорту сільськогосподарської

продукції та продовольства, а також сприяння розвитку експорту агропродовольства з високою доданою вартістю. Важливо також оптимізувати взаємодію між експортерами та їх асоціаціями з органами державної влади і організаціями, організувати співпрацю експортерів агропродовольчих товарів з наднаціональними та міжнародними організаціями, а також проводити наукові дослідження для сприяння розвитку експорту аграрного сектору України. Перспективами подальших розвідок у даному напрямі є дослідження щодо регулювання та державної підтримки зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами України.

Література:

1. Сільське господарство України. Від російського вторгнення до європейської інтеграції. Дослідницька служба Європейського парламенту. 2024. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/760432/EPRS_BRI\(2024\)760432_XL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/760432/EPRS_BRI(2024)760432_XL.pdf) (дата звернення: 20.12.2024).
2. Український класифікатор товарів УКТ ЗЕД. Консалтинг ЗЕД СЕРВІС. Консалтинг: ЗЕД сервіс. URL: <https://consult-ved.com.ua/inform/uktzd?languagech=ua#%20spravohnik> (дата звернення: 24.12.2024).
3. Trade statistics for international business development. International Trade Centre. 2024. URL: https://www.trademap.org/Country_Sel-ProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1 (дата звернення: 20.12.2024).
4. Михайленко О. Г., Тіщенко О. А. Позиції та перспективи України на світовому ринку рослинних олій. Ефективна економіка. 2023. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2023.1.32>. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1034> (дата звернення: 17.12.2024).
5. Вплив багатополарної глобалізації на зовнішню торгівлю України: колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НААН України Т.О. Осташко; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозів. НАН України". Електрон. ресурс. К., 2024. 330 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Vplyv-bahatopoliaranoi-hlobalizatsii-na-zovnishniu-torhivliu-Ukrainy.pdf> (дата звернення: 07.12.2024).
6. Обсяги експорту агропродукції зерновим коридором. УЗА. 2024. URL: <https://uga.ua/statistika-zernovogo-koridoru/> (дата звернення: 22.12.2024).
7. Стан зовнішньої торгівлі АПК. УЗА. 2024. URL: <https://uga.ua/eksportni-pokazniki/> (дата звернення: 03.12.2024).
8. Михайленко О.Г., Пашенко О.В. Сучасні тенденції та перспективи розвитку міжнародних морських вантажних перевезень/ Scientific Foundations in Economics and Management: collective monograph / Kovalenko V., Lyutyy I., Zatonatska T., etc. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2022. 653 p. Available at: DOI 10.46299/ISG.2022.MONO.ECON.1 P. 362—442. URL: <https://isg-konf.com/scientific-foundations-in-economics-and-management/> (дата звернення: 17.12.2024).
9. Михайленко О. Г., Дзяд О.В. Зовнішня торгівля товарами Китаю: відновлення після пандемії. Економіка та держава. 2022. № 3. С. 29—42. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.3.29 URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=-5144&i=4> (дата звернення: 04.12.2024).
10. Риковська О. Аналіз стану сільського господарства України та імплементація нормативно-правових актів ЄС, дотичних до аграрних та довкілєвих питань / О. Риковська, О. Фраєр, О. Михайленко; за ред. М. Белкіна, А. Даниляк. Київ: ГО "Екодія", 2024. 22 с. URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/analiz-stanu-sg-ua-ta-implement-es2024.pdf> (дата звернення: 27.12.2024).
11. Жнива надії: Як Сільське Господарство Розвивається В Україні В Умовах Війни. EOS Data Analytics, Inc. 2024. URL: <https://eos.com/uk/harvesting-hope-standing-with-ukraine/> (дата звернення: 22.12.2024).
12. Перспективи розвитку аграрного сектору України в умовах кліматичних змін: аналіт. доп. / [В. М. Русан, Л. А. Жураковська, Я. А. Жаліло та ін.]; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2024. 47 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.09>. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/perspektyvy-rozvytku-ahrarnoho-sektora-ukrayiny-v-umovakh> (дата звернення: 01.12.2024).
13. Кучеренко С. Що відбулося в зовнішній торгівлі України за 10 місяців. Mind. 2024. URL: <https://mind.ua/publications/20281638-shcho-vidbulosya-v-zovnishnij-torgivli-ukrayini-za-10-misyaciv> (дата звернення: 20.12.2024).
14. Галузеві тренди. Стан логістичної галузі в Україні: тренди та особливості. HUB.KYIV-STAR.2024. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/galuzevi-trendi-stan-logistichnoyi-galuzi-v-ukrayini-trendi-ta-osoblivosti> (дата звернення: 13.12.2024).
15. Розвиток транспорту і логістики в Україні. Дослідження ринку та конкурентний аналіз. YC. Market. 2024. URL: <https://blog.you>

control.market/rozvitok-transportu-i-loghistiki-v-ukrayini/ (дата звернення: 26.12.2024).

16. Мироненко О. Нові напрями та перспективи розвитку логістики у 2024 році. Cargofy Inc. 2024. URL: <https://cargofy.ua/uk/blog/novi-napryami-ta-perspektivi-rozvitku-logistiki-u-2024-roci> (дата звернення: 25.12.2024).

References:

1. European Parliament (2024), "Agriculture of Ukraine. From the Russian invasion to European integration", available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/760432/EPRS_BRI\(2024\)760432_XL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/760432/EPRS_BRI(2024)760432_XL.pdf) (Accessed 20.12.2024).

2. Konsaltny ZED servis (2024), "Ukrainian classifier of goods UKT ZED", available at: <https://consult-ved.com.ua/inform/uktzd?languech=ua#%20spravohnik> (Accessed 24.12.2024).

3. International Trade Centre (2024), "Trade statistics for international business development", available at: https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c-804%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c-1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1 (Accessed 20.12.2024).

4. Mykhajlenko, O.H. and Tischenko, O.A. (2023), "Positions and prospects of Ukraine in the world market of vegetable oils", *Efektivna ekonomika*, vol. 1, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1034> (Accessed 17.12.2024) DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.1.32>

5. Ostashko, T.O. (2024), *Vplyv bahatopoliarnoi hlobalizatsii na zovnishnii torhivliu Ukrainy* [Impact of multipolar globalization on Ukraine's foreign trade], DŮ "In-tek. ta prohnozuv. NAN Ukrainy", Kyiv, Ukraine, available at: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Vplyv-bahatopoliarnoi-hlobalizatsii-na-zovnishnii-torhivliu-Ukrainy.pdf> (Accessed 07.12.2024).

6. Ukrainian Grain Association (2024), "Volumes of agricultural exports via the grain corridor", available at: <https://uga.ua/statistika-zernovogo-koridoru/> (Accessed 22.12.2024).

7. Ukrainian Grain Association (2024), "State of foreign trade of the agro-industrial complex", available at: <https://uga.ua/eksportni-pokazniki/> (Accessed 03.12.2024).

8. Mykhajlenko, O.H. and Paschenko, O.V. (2022), "Current trends and prospects for the development of international maritime cargo transportation", *Scientific Foundations in Economics and Management: collective monograph*, International Science Group, Boston, USA, available at: <https://isg-konf.com/scientific-foundations-in-economics-and-management/>

(Accessed 17.12.2024). DOI 10.46299/ISG.-2022.MONO.ECON.1 R.362-442

9. Mykhailenko, O. and Dzyad, O. (2022), "China foreign trade in goods: pandemic recovery", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 3, pp. 29-42, available at: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=5144&i=4> (Accessed 04.12.2024). DOI: 10.32702/2306-6806.2022.3.29

10. Rykovs'ka, O. Fraier, O. and Mykhajlenko, O. (2024), *Analiz stanu sil's'koho hospodarstva Ukrainy ta implementatsiia normatyvno-pravovykh aktiv YeS, dotychnykh do ahrarnykh ta dovkillievnykh pytan'* [Analysis of the state of agriculture of Ukraine and the implementation of EU regulations related to agricultural and environmental issues], HO "Ekodiia", Kyiv, Ukraine, available at: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/analiz-stanu-sg-ua-ta-implement-es2024.pdf> (Accessed 27.12.2024).

11. EOS Data Analytics, Inc. (2024), "Harvesting Hope: Measuring The Effect Of War On Ukraine's Agriculture", available at: <https://eos.com/uk/harvesting-hope-standing-with-ukraine/> (Accessed 22.12.2024).

12. Rusan, V.M. Zhurakovs'ka, L.A. and Zhailo, Ya.A. (2024), *Perspektyvy rozvytku ahrarnoho sektora Ukrainy v umovakh klimatychnykh zmin* [Prospects for the development of the agricultural sector of Ukraine in the context of climate change], NISD, Kyiv, Ukraine, available at: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidy/perspektyvy-rozvytku-aharnoho-sektora-ukrayiny-v-umovakh> (Accessed 01.12.2024). <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.09>

13. Kucherenko, S. (2024), "What happened in Ukraine's foreign trade in 10 months", *Mind*, available at: <https://mind.ua/publications/20281638-shcho-vidbulosya-v-zovnishnij-torgivli-ukrayini-za-10-misyaciv> (Accessed 20.12.2024).

14. HUB.KYIVSTAR (2024), "Industry trends. State of the logistics industry in Ukraine: trends and features", available at: <https://hub.kyivstar.ua/articles/galuzevi-trendi-stan-logistichnoyi-galuzi-v-ukrayini-trendi-ta-osoblivosti> (Accessed 13.12.2024).

15. YC. Market (2024), "Development of transport and logistics in Ukraine. Market Research and Competitive Analysis", available at: <https://blog.youcontrol.market/rozvitok-transportu-i-loghistiki-v-ukrayini/> (Accessed 26.12.2024).

16. Myronenko, O. (2024), "New Directions and Prospects for Logistics Development in 2024", available at: <https://cargofy.ua/uk/blog/novi-napryami-ta-perspektivi-rozvitku-logistiki-u-2024-roci> (Accessed 25.12.2024).

Стаття надійшла до редакції 04.01.2025 р.